

- A **Can Sans** (15.5) s'hi excavà una gran vil·la romana, almenys unes 15 habitacions i un pati central. Hi havia una àrea dedicada a tasques productives i una zona dedicada a uns banys (hipocaust, piscina semicircular, etc..). S'hi trobaren restes de columnes, plaques de marbre, un fragment de mosaic amb tesselles de diferents colors, etc... El material que es coneix del lloc és sobretot Alt-Imperial, de s. I d.C., si bé sembla que va apareixer des de Campaniana fins a ceràmica Baix Imperial.

- A la **Vall de Maria** (20.5) s'hi descobriren dos paviments, un dels quals d'*opus reticulatum*. Posteriorment se'n trobaren altres, així com tesselles de mosaic. En aquest lloc és té la notícia d'antigues troballes d'uns banys romans. No tenim gaires indicis cronològics d'aquestes estructures, que aparegueren junt amb una moneda ibèrica, tres de s. I d.C. i una de Teodosi.

- A **Can Roig** (27.6) hi aparegueren uns mosaics policromats amb figures de peixos (sembla que de segona meitat de s. III d.C.). També s'hi trobaren àrees dedicades a tasques productives. Entre el material recuperat n'hi ha de l'ibèric final i Alt i Baix Imperial (sembla que és a aquest punt on arribava l'aqüeducte romà de Pineda).

Com hem pogut veure, molts d'aquests jaciments sols presenten indicis bastant indirectes de possibles estructures identificables amb una vil·la (restes de columna, rajols d'hipocauste, fragments de paviments amb tesselles, peces de marbre, etc..). Tenint en compte que moltes dades provenen d'excavacions antigues, cal ser una mica escèptic davant d'algunes notícies (per exemple les referències poc clares a *opus marmoreum*). De fet, la presència d'alguns fragments de paviments amb tesselles no són un índex conclouent de l'existència d'una vil·la, sinó que documenten tan sols l'utilització d'un tipus de pavimentació d'un cert luxe, que no sempre ha de correspondre amb una estructura d'habitació i producció com és la vil·la.

Fins i tot acceptant aquests indicis poc clars, sols tenim documentats 36 jaciments a la comarca que podrien correspondre a vil·les, la major part dels quals (12, és a dir, una tercera part) estan situats a l'àrea de l'actual terme municipal de Mataró. Aquest fet ens fa pensar que en algun cas podem estar més aviat davant d'una vil·la de caràcter sub-urbà.

El que és més interessant de destacar, però, és que en cap dels 36 casos que hem vist, tenim documentada arqueològicament l'existència d'estructures identificables amb una vil·la de cronologia republicana. Tenim diversos casos on coneixem estructures tipus vil·la on s'hi trobaren materials republicans barrejats amb materials Alt-Imperials (excavades d'antic i per tant amb el material barrejat). També tenim nombrosos casos d'estructures tipus vil·la

datades perfectament en època Alt i Baix-Imperial. No coneixem ni un sol cas, però, on les estructures tipus vil·la apareguin associades a estrats republicans.

Fins i tot en algun cas, com a Cal Ros de les Cabres, els arqueòlegs que excavaren les zones amb estructures de la *pars urbana* ens indiquen clarament com els nivells "ibèrics" (en realitat de l'ibèric final), marcant molt clarament la diferència entre l'assentament primitiu (el d'època republicana) i el posterior romà (per a ells les estructures de la vil·la). No hi pot haver en cap cas, doncs, interpretació com a "vil·la republicana" d'unes estructures més antigues que pertanyen clarament a un jaciment de l'ibèric final.

En el cas d'excavacions ben realitzades, i d'on coneixem els materials, totes les estructures que apareixen i que podem identificar amb una vil·la (pati amb perstil, banys, etc..) són sempre posteriors a l'època d'August.

No es pot dir, però, que no coneguem estructures residencials luxoses de cronologia republicana. Molt probablement a una cronologia d'aquest tipus pertanyen algunes estructures tipus *domus* excavades fa algun temps al nucli d'*Iluro*. Es a dir, coneixem estructures d'habitació d'arrel clarament Itàlica a la comarca, ja en època republicana, però aquestes estructures no les trobem en el poblament dispers, les vil·les republicanes, sinó en el centre urbà d'*Iluro*. A partir d'August, en canvi, el model comença a difondre's pel reste del territori¹.

¹ Un model similar pot establir-se també en altres zones. Sense ànim d'exhaustivitat podem destacar com a l'Empordà no s'han detectat estructures clares de vil·les fins època Augustea (PLANA 1990). A zones com el Bages les estructures tipus *villa* (Can Boades) són ja Alt-Imperials, i s'ubiquen en àrees ocupades ja en època ibèrica plena i final (daura et alii 1987). També a St. Boi (LOPEZ 1990) les estructures de la vil·la es situen sobre forns Augusteus, igual com a Darró (LOPEZ 1989) (i com a Torre Llauder). Es tracta per tant d'un fenomen molt general.

2.5 - PRIMERA APROXIMACIO A L'EVOLUCIO DEL TERRITORI DEL MARESME EN EPOCA IBERICA FINAL¹.

Com hem intentat mostrar en els apartats anteriors, en el període ibèric final es produeixen al Maresme una sèrie de fenòmens complexos i difícils d'interpretar, però que constaten la gran activitat i les fortes transformacions que es produeixen en aquest moment en aquest territori.

Per una banda sabem que al llarg de la primera meitat del s. II a.C. perduren encara bona part de les estructures del món de l'ibèric ple, si bé l'abast dels canvis produïts arrel dels fenòmens de finals del s. III a.C. és inqüestionable (emmurallaments de poblats, amortitzacions de conjunts importants de sitges, etc..). El món de la primera meitat del s. II a.C. mostra per un costat pervivença (continuitat en l'ocupació dels *oppida*, continuïtat d'alguns camps de sitges, continuïtat d'alguns hàbitats de plana o vessant), però per l'altre costat canvis (creixement de determinats poblats, afebliment d'altres). No hi ha una resposta lineal per part de la societat indígena, sinó canvis graduals, i a vegades -com en el cas dels *oppida*- contraposats.

Serà a partir de mitjans de s. II a.C., i especialment a partir del tercer quart del s. II a.C., quan els canvis es produeixen de forma molt accelerada i global. S'abandonen un nombre important d'hàbitats que havien perviscut des de l'ibèric ple, bé siguin *oppida* (Turó Gros, Puig Castell, Turó del Vent, potser Cadira del Bisbe), bé camps de sitges comunitaris (Can Modolell I, Ca'l Bisbe), o bé hàbitats isolats de plana o vessant (Turó de Dos Pins, Can Borràs, el jaciment ibèric del Morrell, Can Niella, etc..). Paral·lelament a aquests abandonaments, sorgeixen ara un nombre grup de nous jaciments ibèrics de plana o vessant, que ocupen nous territoris i que constaten un tipus d'implantació territorial nova (és el cas per exemple de Can Balençó).

Podem fins i tot identificar un moment (que podríem considerar al voltant del tercer quart del s. II a.C.²) que ens marca el punt d'inflexió en aquest procés de canvi. En aquest moment encara perduren alguns hàbitats i assentaments indicatius del tipus de poblament anterior, però ja apareixen un elevadíssim nombre de jaciments nous. La

¹ Fem aquí una breu síntesi dels resultats obtinguts a partir de l'estudi arqueològic. Posteriorment completarem aquestes dades amb les dels altres estudis, elaborant unes conclusions històriques d'on aquest apartat n'és només una primera part.

² Identificat a nivell de cultura material per la presència de Campaniana A (variants mitjanes: Lamb. 31, Lamb. 55, Lamb. 36...), l'absència encara de Campaniana B, però on ja hi trobem àmfores tipus Dressel 1 o Lamboglia 2.

perduració d'aquests i l'abandonament dels altres ens indica que el canvi en l'estructura de poblament al territori ja s'ha produït.

No es tracta, però, d'un "simple" procés de desplaçament de l'hàbitat en alçada vers el pla. L'abandonament d'alguns jaciments de plana o vessant en aquest moment, contrasta amb l'aparició de jaciments situats en llocs similars o encara a més alçada. El que es produeix és el final d'un bon nombre de jaciments que provenien de l'ibèric ple (entre ells alguns *oppida*), i la seva substitució per un gran nombre d'hàbitats nous.

Aquests nous hàbitats són de tamany petit o mitjà, i la seva aparició masiva i simultànea ha de ser atribuïda a un fet global. Es tracta d'un fenomen de "reassentament" de bona part de la població ibèrica.

Aquest fenomen coincideix en el temps amb grans reformes a l'interior del poblat de Burriac, que esdevé ara el centre principal d'un ampli territori.

No pot entendre's molt probablement un fenomen sense l'altre, i tots dos tenen el seu origen en una actuació romana. A Burriac els canvis culminen amb una gran reforma urbanística a l'interior del poblat, amb l'establiment de carrers amb un traçat més ortogonal, i la construcció d'una porta monumental construïda segons models ja clarament romans.

Al territori, aquest moment es veu reflectit amb un reassentament molt important d'una part important de l'hàbitat ibèric, un reassentament que comença a partir de mitjans de s. II a.C., però que continua a la primera meitat de s. I a.C., sobretot en els seus inicis.

Tots dos fenòmens són indicatius que l'intervenció romana ha començat ja d'una manera profunda, i que aquesta intervenció es produeix sobre el món indígena transformant-lo d'una manera molt important.

Aquest reassentament de la població pot produir-se a vegades en indrets que ja havien estat ocupats³. També es coneixen casos, però, de jaciments ibèrics de plana que s'abandonen en aquest moment. L'hàbitat es desplaçarà a un altre indret, a vegades a prop, però a vegades lluny, i ja no és possible pensar en una pervivença entre un i altre assentament: majoritàriament els nous assentaments ibèrics ja no semblen respondre al mateix fenomen que propicià els assentaments de l'ibèric ple, i per això molts d'ells s'ubicaran en zones que no foren mai ocupades per hàbitats més antics. A més, la dimensió d'aquesta onada de fundacions de nous assentaments ja no té res a veure amb el nombre de jaciments de plana o vessant anteriors.

---

³ En algun jaciment es possible documentar la pervivença ininterrompuda d'ocupació en el lloc. En altres casos sembla poder identificar-se un *hiatus* entre l'antiga ocupació de l'ibèric ple i la nova de l'ibèric final.

Aquests nous hàbitats de l'ibèric final seguint incrementant-se al llarg dels primers anys del s. I a.C. (testimoniant que el procés de reassentament és un procés llarg, i no efectuat en un únic moment). Aquest procés de reassentament, però, sembla que comença a afectar al mateix nucli de Burriac, que ja comença en aquest moment a veure reudida la seva àrea habitada.

Sembla que cada cop més la població ibèrica tendeix a viure en aquests nous hàbitats, alguns dels quals potser foren d'un tamany mitjà (per exemple Can Balençó, la Rajoleria Robert, Can Torradeta, i el veïnat de St. Crist), mentre que els antics hàbitats en alçada de l'ibèric ple són progresivament abandonats. L'existència d'uns hàbitats de l'ibèric final d'un tamany més gran (com podrien ser aquests quatre que hem enumerat), podrien indicar potser l'existència de centres més amplis de poblament, on podria concentrar-se un grup mitjà d'habitants ibèrics. Serien els sempre suposats "llogarrets", hàbitats concentrats indígenes establerts sota pautes romanes. Les investigacions efectuades a Can Balençó (un conjunt d'àmbits on cadascun d'ells presenta una llar), semblen poder encaminar-nos cap a aquesta direcció.

Aquest fenòmen de reassentament de la població es veu reforçat per la fundació entorn el segon quart del s. I a.C. del nucli romà d'*Iluro*. Aquest centre urbà molt probablement també acollirà una part important de la població que segueix traslladant-se dels hàbitats d'alçada de l'ibèric ple, el més important dels quals fou sens dubte Burriac. Burriac sembla per tant haver passat rapidament d'un moment on s'incrementà probablement la seva població (o almenys això permeten pensar les reformes que s'hi efectuen), a un moment on comença a perdre'n. El fenòmen, cal repetir-ho, és paral·lel a l'establiment progressiu de població ibèrica en nous hàbitats.

Alguns d'aquests nous hàbitats semblen haver iniciat ja de bon principi un tipus de producció més especialitzada. Així a Can Balençó no hi trobem sitges (indici de produccions bàsicament cerealístiques -encara que també poden emmagatzemar-se altres productes, com per exemple les lleguminoses-), i hi trobem ja de bon principi dòlies i eines de treball com el podall. Si bé no pot parlar-se evidentment de mono-cultiu, si que hem de considerar que les dades que tenim fan pensar en que determinats jaciments ja de bon principi dedicaren un esforç important a la producció del ví (ja en l'apartat 2.4.4 varem veure'n alguns exemples, però n'hi ha molts altres, com per exemple el mateix magatzem de dòlies que s'estableix a Burriac en aquest moment).

Altres jaciments d'aquest reassentament sembla que encara dediquen una part important de l'esforç productiu al cultiu de cereals (testimoniats per les sitges), i ens indiquen que almenys en un primer moment segueixen produint-se a la comarca els productes agrícoles tradicionals. Aquest nous jaciments amb sitges, però, ja no pertanyen al model de l'ibèric ple, amb camps de sitges comunitaris, sinó que les

sitges apareixen sempre relacionades amb un hàbitat proper, que controla el seu manteniment. A la zona de Burriac és on aquest canvi s'aprecia de forma més clara, tant a dins com al voltant de l'*oppidum*.

Aquest equilibri entre les produccions cerealístiques-vinícoles sembla inclinar-se cap al vi a partir del segon quart del s. I a.C. En aquest moment l'amortització de sitges és un fenomen generalitzat a la comarca. La continuïtat d'ocupació de molts assentaments un cop s'han amortitzat les seves sitges ens indica que aquesta amortització es deguda molt probablement a un canvi en les proporcions dedicades a cada cultiu, baixant molt probablement l'àrea destinada al cereal i començant el gran creixement de la producció de vi. El món indígena coneixia de ja feia temps les dòlies, i per tant el fenomen massiu d'amortitzacions de sitges ha de ser més aviat posat en relació amb un canvi en la producció agrària, i no amb un canvi en les formes d'emmagatzematge.

A partir d'aquest moment, l'evolució del territori del Maresme sembla precipitar-se: la fundació d'*Illuro* sens dubte ajuda a potenciar encara més un nou tipus de producció agrícola de gran interès comercial, amb possibles guanys importants, que a través de l'infraestructura que la nova fundació urbana aporta pot assolir uns nivells ja de caire industrial. Comencen a produir-se ara uns tipus amfòrics nous, que si bé en un principi imiten les formes importades i es produeixen en relativament poca quantitat, progressivament comencen a produir-se de forma més important, arribant vers l'època d'August a produir-se i comercialitzar-se d'una forma veritablement massiva.

Acompanyant aquest fenomen, seguim trobant assentaments de l'ibèric final que van ocupant noves àrees, alguns dels quals no podem deixar de relacionar amb un fenomen d'ocupació d'àrees pràcticament marginals, o només útils per a cultius com la vinya (alguns hàbitats veritablement "penjats" dalt de les carenes i muntanyes).

Els llocs on s'arriben a ubicar alguns d'aquests hàbitats permeten intuir un fenomen d'explotació massiva del territori (i potser fins i tot sobreexplotació), lligada a un fenomen de gran rendiment i especulació del cultiu de la vinya, que provoca la posada en explotació del màxim terreny que sigui possible. L'ubicació d'alguns hàbitats de l'ibèric final en alguns d'aquests punts és una de les dades que permeten pensar en un fenomen de reassentament ja molt lligat des de bon principi a aquestes noves produccions.

També els canvis en els centres terrissaires ens indiquen l'abast dels canvis produïts. D'un nombre de forns reduït que coneixiem de l'ibèric ple (que semblen testimoniar un alt volum de producció), i que perduren -si bé amb canvis, i ja amb una dimensió menor- al llarg del s. II a.C., passem a partir del segon quart del s. I a.C. a una multiplicació de petits forns, lligats sempre a aquests nous centres de l'ibèric final (i no serà casual que les primeres produccions ceràmiques que aquests forns elaboren siguin peces de formes típicament indígenes, o imitacions de

productes importats). Es tracta de forns d'origen ibèric: la troballa d'una estampeta de *colium* amb un antropònim ibèric, escrit encara en llengua ibèrica, ens indica clarament la filiació d'un d'aquests forns, així com el procés d'integració d'alguns pesonatges indígenes vers les noves formes romanes.

Mentre alguns d'aquests forns no sembla que mai superessin un nivell de producció reduït, altres rapidament s'expansionen, esdevenint veritables centres terrissaires, i assolint un nivell de producció que podem qualificar d'industrial. El comportament tan diferent d'alguns d'aquests forns permet pensar que aquest fou el moment on es produeix una forta intervenció per part de ciutadans romans en l'explotació especulativa d'aquesta producció, bé ciutadans romans autòctons, bé Itàlics.

Les diverses produccions de tot aquest nombrós conjunt de forns ens testimonien clarament que el fenomen del cultiu de la vinya ha arrelat de forma molt forta al territori.

Una part d'aquests jaciments més relacionats amb el cultiu de la vinya són molt probablement tots aquells que en el moment en que aquesta producció redueix les seves exportacions no s'adapten a la nova situació i s'abandonen. Probablement la seva alta especialització els va impedir iniciar un altre tipus de producció, i deixen de ser utilitzats. Altres jaciments, també especialitzats en aquesta producció (com ens indiquen els seus forns d'àmfores) segueixen existint, però en molts d'ells tenim documentats forts canvis que possibiliten la seva pervivència (canvis que cal relacionar amb l'aparició en molts jaciments d'estructures tipus vil·la).

Es versemblant pensar que conforme s'inicia la "recessió" de la producció i cultiu del vi, i comencen a abandonar-se tot un seguit d'hàbitats que s'havien anat especialitzant en aquest cultiu, comença paral·lelament un procés de concentració de la propietat de la terra en menys mans. Els hàbitats que havien ocupat determinades àrees s'abandonen, i molt probablement les seves terres de cultiu comencen a ser absorvides per determinats centres més potents, probablement els que documenten les primeres estructures que anomenem vil·les.

Aquest fenomen pot seguir-se també en part en el nostre estudi del territori, però és evident que depassa ja l'objectiu marcat inicialment per al nostre treball.

TERCERA PART: L'ESTUDI DEL TERRITORI.

- INTRODUCCIO.

En aquest capítol estudiarem l'evolució que ha tingut el territori del Maresme en època Republicana a partir de la interpretació de les dades aportades per la pròpia morfologia del territori.

En aquest estudi tindrem en compte dues variables principals: les que ens aporten les dades arqueològiques (amb la distribució dels jaciments), i les que ens aporten els elements del paisatge actual, que podem relacionar amb elements antics (per exemple alguns elements de la xarxa viària, traçats fossilitzats en el parcel·lari, ubicació dels llocs de culte cristià, etc..).

El nostre estudi parteix del punt de partida que el paisatge no és una realitat natural, sinó que és una realitat transformada per l'acció humana. Ha estat l'home qui ha modificat el paisatge d'acord amb les seves necessitats i els seus coneixements culturals. La morfologia agrària, per exemple, apareix condicionada per un progressiu domini del sòl, que ha permès l'estabilització de les estructures i de les formes agràries, així com per una racionalització de les pràctiques lligada al nivell de desenvolupament de les forces productives (CHOUQUER-FAVORY-CLAVEL LEVEQUE 1985 p. 40).

Es l'activitat humana la que modifica l'ambient i imposa formes noves. La conquesta d'aquest espai quedarà marcada per les deforestacions, les terres posades en conreu, les zones deixades incultes per al pasturatge, els boscos, els drenatges o les irrigacions, el control sobre els cursos d'aigua, l'establiment de les xarxes viàries, etc... D'aquesta manera el paisatge natural es va transformant, adaptant-se a les necessitats i possibilitats de l'home per a l'explotació dels seus recursos.

La pervivència d'alguns d'aquests elements al llarg del temps es deu a un doble fenomen. Per un costat a la pervivència d'algunes condicions que portaren a desenvolupar aquestes estructures, però sobretot es deu a la seva eficàcia, a la seva gran adaptació al medi ambient, al clima, al tipus de sòl. L'eficàcia d'aquestes actuacions humanes sobre el paisatge, que el transformaren, expliquen la seva llarga pervivència al llarg d'ampli períodes històrics. Es des d'aquest punt de vista que és pot dir que el paisatge contemporani és el producte d'un llarg procés de sedimentació de les successives estructures agràries.

A través de l'estudi de la morfologia del paisatge actual, podem anar coneixent aquestes successives "sedimentacions" de les estructures agràries i territorials anteriors.

Tot i les grans transformacions recents sofertes pel paisatge de la comarca del Maresme, encara queden elements que perviuen de les estructures agràries anteriors, i ben segur algunes d'elles corresponent a estructures agràries d'època antiga. En aquest capítol estudiarem aquestes traces antigues, i ho posarem en relació amb la informació

arqueològica que hem obtingut, intentant elaborar una interpretació conjunta de totes aquestes dades.

Els apartats en que hem dividit aquest estudi són tres:

3.1 - Estudi de la distribució del poblament a partir de les dades arqueològiques (però que poden ser completades amb dades provinents de l'estudi pedològic, com hem fet a la zona de Vilassar de Mar).

3.2 - Estudi de la xarxa viària.

3.3 - Estudi de la possible existència d'una xarxa cadastral romana.

En cadascun dels apartats anirem especificant quins han estat els documents principals utilitzats, que podem resumir en els següents:

- Les dades provinents de l'arqueologia. Són bàsicament les que ja hem presentat, però completades amb elements de cronologia posterior, però encara d'època romana (i que es troben per exemple recollits en el treball de PREVOSTI (1981a)).

- Les fonts cartogràfiques actuals: mapes i imatges de fotografia aèrea vertical (malauradament, no hem pogut disposar d'imatges satèl·lit). Bàsicament hem treballat amb els mapes 1:10.000 realitzats per la Corporació Metropolitana, així com amb la fotografia aèrea vertical del vol americà de l'any 1956-57.

- Les fonts cartogràfiques antigues. En aquesta recerca hi juguen un paper fonamental els elements cartogràfics anteriors al s. XX, que si bé no són molt nombrosos permeten una interessant aproximació al paisatge antic, o almenys a una morfologia del territori no tan transformada com la cartografia contemporànea. Es tracta sobretot de mapes del s. XIX, però hi ha algun document cadastral més antic.

- Fonts documentals Alt-medievals. Es tracta d'un important conjunt de documentació (majoritàriament inèdita¹), que hem pogut reunir i estudiar en vistes a una reconstrucció del paisatge Alt-medieval. Aquesta documentació presenta un interès especial pel que fa a la conservació de topònims que poden provindre d'època antiga, i també pel que fa a l'aparició d'elements territorials (fites, camins, etc.), alguns dels quals també podem relacionar amb elements d'època romana.

¹ Agraïm a la Dra. C. Cuadrada que ens hagi facilitat gran part d'aquesta documentació. Nosaltres citarem els documents a partir de la referència que ens ha estat proporcionada, doncs en gran part són inèdits.

3.1 - LA DISTRIBUCIO DEL POBLAMENT.

Si observem els mapes que hem realitzat a partir de la identificació arqueològica dels diversos jaciments (Mapes nº 16-22), dividits segons períodes cronològics prou fiables, podem observar algunes característiques interessants que val la pena recollir. Cal dir, però, que en la confecció d'aquests mapes hem perdut una quantitat considerable d'informació, al no poder incloure en ells jaciments que coneixem només parcialment (i dels quals no podem assegurar una cronologia del tot fiable), tot i que responen bastant bé a les característiques que coneixem d'altres més ben estudiats. Es el cas, per exemple, de jaciments fortament enturonats, dels quals no coneixem gaires materials, i que tot i pertanyer molt probablement a l'hàbitat del període Ibèric Ple no podem incloure aquí per manca de dades.

- Ibèric Ple (Mapa nº 16a i 16b).

- En aquest mapa s'observa clarament la gran concentració a l'àrea de la vall de Cabrera de Mar. Aquesta gran densitat de jaciments es deu a un doble factor: per un costat a la important tasca investigadora que s'hi ha estat desenvolupant, i per altre part a la major densitat d'ocupació que ben segur el lloc tenia en època ibèrica degut a la seva proximitat a Burriac (12.1).

Es destacable com entorn de Burriac s'hi troben les úniques dues necròpolis ibèriques ben conegudes a la comarca, i com també al seu voltant s'hi trobaven diveses grans àrees d'emmagatzematge en sitges (Can Bartomeu (12.6), Can Modolell (12.8), possiblement Can Grandia (12.5)). Creiem que són jaciments clarament lligats a l'existència de l'*oppidum*. Pel que fa als assentaments sense sitges situats també ben a prop (Dos Pins (12.4), Can Borrás (12.7), etc..) han de documentar algun tipus d'activitat productiva que justifiqui la seva situació fora del poblat, i que expliqui a la vegada la seva proximitat.

- Els forns de l'ibèric ple ocupen clarament la zona de plana-vessant. Estan situats prop de rieres i, en dos casos, prop d'*oppida*. La seva situació prop dels *oppida* podria explicar-se per una situació pròxima al mercat més proper. En el cas de St.Simó (14.6), en canvi, no sembla que hi hagi un *oppidum* a prop. La gran magnitud d'aquest forn (i abocadors, com el del Camí de Vista Alegre (14.5)) ens fa pensar en una gran àrea productiva, probablement un punt central en el territori de producció amfòrica i de redistribució de mercaderies.

- Hi ha indicis d'ocupació en època ibèrica plena de zones baixes del territori, si bé no hi ha cap cas clar d'ocupació del que podríem anomenar propiament plana (en el darrer nivell geològic, la darrera terrassa. Hi tenim, això sí, alguns casos dubtosos, com Torre llauder (14.35) i el jaciment ibèric de St. Pere (15.4). Més habitual en canvi es

una situació en zona baixa, però aprofitant algun petit replà o esperó: Sot del Camp (16.2), Jaciment Ibèric del Morrell (15.2), etc...

- Davant de la línia de la costa només trobem ocupació ibèrica d'època plena en zones aturonades: el Turó de Montgat (1.1), el conjunt de La Serreta-Can Teixidor (4.2-3.5), la Torre dels Encantats (20.3), El Roser-Mujal (26.2).

En resum podem dir que en època ibèrica plena hi ha un predomini de l'hàbitat en alçada. No es pot dir però que sigui un hàbitat sempre enturonat, sinó més aviat un hàbitat que aprofita petites elevacions naturals, replans, per assentar-se.

L'hàbitat a les zones baixes també existeix, i és important, però per les restes arqueològiques que en coneixem hem de pensar que era un hàbitat de tipus dispers i reduït, probablement de construccions bastant precàries. Aquest hàbitat (que difícilment arriba a ocupar l'àrea més plana del territori) ens testimonia que aquestes zones baixes ja eren explotades en època ibèrica plena, que eren terres ja posades en explotació.

Ara bé, el fet que aquestes terres de plana-vessant ja fossin aprofitades en època plena, no questiona el fet que el poblament d'època ibèrica plena seguia sent sobretot un tipus de poblament concentrat en *oppida*. El poblament ubicat en aquests hàbitats dispersos no podia ser més que una part petita del conjunt poblacional ibèric.

Al moment actual de la investigació, hem de seguir pensant que el poblament ibèric era majoritàriament concentrat. El nombre d'hàbitats dispersos localitzats, significatiu respecte als que es coneixien fa pocs anys (però encara no molt nombrós), així com les escasses restes materials que presenten, fa pensar en un hàbitat important des del punt de vista econòmic, però reduït des del punt de vista demogràfic.

Cal dir també que pel que fa a l'Alt Maresme tenim molt poques dades. Aquesta diferència entre un territori i l'altre creiem que es deu en bona part a la manca d'investigació, doncs a nivell geogràfic i històric no hi ha una explicació evident per a aquesta tan gran diferència. Si bé el territori del Baix Maresme té un territori amb unes planes més extenses, els replans de "munt" de l'Alt Maresme ben segur suposaven bones àrees agrícoles. En tot cas la diferència entre la densitat de jaciments entre un i altre territori sembla massa gran com per ser explicat per aquests factors geogràfics.

- El període anterior a Mitjans de s. II a.C. (Mapa nº 17a i 17b).

En aquests mapes podem apreciar com s'ha consolidat el fenomen d'ocupació de zones més baixes. Tenim per exemple ara detectat amb seguretat un nivell de là meitat de s. II

a.C. al jaciment Ibèric de St. Pere (15.4). Tot i amb això no ha canviat gaire la pauta general d'ocupació del territori. Seguim trobant pocs jaciments a la zona de plana, predominant encara els hàbitats en alçada.

En aquest moment la zona de la Vall de Cabrera presenta una densitat altíssima, el que ens fa pensar que tot i les poques dades que per aquest període tenim del poblat, creiem que devia ser un moment de notable activitat, almenys de continuïtat respecte períodes anteriors (si bé de fet coneixem pocs materials d'aquest moment).

- La segona meitat de s. II a.C. (Mapes nº 18a i 18b).

Aquest moment és el que ens marca un fort trencament amb el període anterior.

En aquest moment podem observar com nombrosos hàbitats en alçada es desocupen, i comencen a davallar. No es tracta només d'*oppida*, sinó també d'altres tipus d'assentaments dels quals en general en desconeixem les característiques.

Es significatiu, per exemple, com ja no coneixem jaciments clars d'aquest moment a la carena costera per sobre dels 300 m. (excepte Burriac, i potser el Montcabrer (12.10), del qual però no entenim dades clares). El reste de jaciments ja es troba per sota aquesta cota.

Aquesta és una dada interessant perquè ens marca el fenomen de descens del món ibèric, si bé no de descens total (a l'interior, a Dosrius, queden encara dos jaciments per sobre dels 300 m.s.n.m.). Aquest descens, a més, no comporta només un descens al pla, sinó també un descens vers cotes més baixes, però encara a bona alçada. Dona la impressió que el que s'abandonen són sobretot els llocs més estratègics, a més alçada (per exemple la Muntanya de Montalt, un punt ben alt i que controla visualment una gran àrea).

Aquest fenomen de "descens" (però relatiu) és important perquè implica un canvi en les pautes d'explotació del territori. Queden ocupats menys llocs en alçada, i en canvi n'apareixen molts més a la plana.

El gran canvi que podem detectar és el de l'abandonament d'alguns *oppida* i en canvi l'increment de petits assentaments: es tracta d'un fenomen de redistribució de la població (no només a nous emplaçaments, sinó també en un nou tipus d'assentament, diferent del que suposava el poblament agrupat en *oppida*).

Aquest fenomen de "reassentament" al Baix-Maresme és prou clar (mapa nº 18a). En canvi a l'àrea de l'Alt-Maresme (mapa nº 18b) ara no s'aprecia prou clarament (si en canvi a partir de la meitat de s.I a.C.). Aquest fet pot deure's de nou a una manca d'investigació. En aquest cas, però, també pot haver-hi una altra raó: en el cas del Baix-maresme, com veurem posteriorment, el fenomen del "reassentament" va lligat probablement a l'establiment d'una xarxa cadastral romana, una centuriació, a la zona del pla. El reste de les àrees que quedaren fora de la xarxa cadastral (àrees muntanyenques, entre elles la zona de l'Alt Maresme)

quedaren també incloses dins el nou cadastre, i en elles s'hi detecta també el fenomen del "reassentament", però no quedaren englobades dins la xarxa cadastral centuriada. Potser aquest fet va fer que es potenciés més l'assentament d'indígenes dins les estructures de la centuriació, mentre que el poblament fora de la centuriació (però sempre inclosos dins el cadastre fiscal romà) fou més dispers.

Significativament, l'àrea on trobem un nombre més gran d'assentaments és a l'àrea de Mataró, Premià-Masnou, i Cabrera i la seva vall².

Cal destacar com en aquest moment ja documentem jaciments situats a la primera línia de la costa, al pla (una àrea on practicament no teníem restes d'època ibèrica plena).

- La 1a meitat de s. I a.C. (Mapes nº 19a i 19b).

En aquest moment podem observar com el nombre de nous jaciments que apareixen, sobretot a l'àrea de plana-vessant, s'ha incrementat considerablement. Aquest fet es detecta tan a l'Alt com al Baix Maresme.

Els nous assentaments estan ubicats sobretot a zones planes, a les zones baixes del territori.

De tota manera, i en especial a la zona del Baix Maresme, aquesta ocupació de les zones baixes es produeix d'una manera peculiar. Les zones de cons de dejecció de les rieres més importants no s'ocupen gaire. S'ocupen sobretot les àrees entre rieres (la zona on trobem el jaciment del St. Crist (9.6), Sta. Margarida de Cabrera (12.21), Rajoleria Robert (8.1), Can Torradeta (9.7), etc..). Com veurem després, aquestes zones dels cons de dejecció de les rieres no semblen terrenys gaire favorables, i això podria explicar la seva baixa densitat d'ocupació.

L'aparició del nucli urba d'*Iluro* marcarà un fort canvi en la distribució del poblament concentrat, i com sabem el seu desenvolupament serà paral·lel al progressiu despoblament de Burriac en el territori. A nivell de poblament dispers, però, el nucli d'*Iluro* no sembla tenir una gran transcendència (excepte en el fet que es sobreposa a petits nuclis anteriors). Es tracta d'un pas més en el fenomen del "reassentament".

- El poblament des de mitjans de s. II a.C. a mitjans s. I a.C. (Mapes nº 21a i 21b).

Aquests dos mapes són els que permeten apreciar més bé el gran canvi que es produeix amb el tipus de poblament anterior (representat en els mapes nº 3 i 4)³.

² Àrees que seran posteriorment ocupades per la possible centuriació (veure apartat 4.3), a excepció de la Vall de Cabrera.

³ Hem estat molt escrupulosos en aquest mapa, doncs no hem inclòs un bon nombre de jaciments que pertanyen a l'Ibèric

El poblament de la zona baixa (de plana i vessant) és clarament majoritari. De tota manera aquestes hàbitats de zones mitges baixes tenen tendència a ocupar llocs preeminents respecte a l'àrea del voltant, sobre petits replans o elevacions. No queden ubicats en les àrees més planes, sinó que cerquen algun tipus d'elevació (aquest tipus d'ubicació ja va ser identificada per M. Prevosti per a les vil·les romanes, algunes de les quals tenen nivells d'aquest moment (PREVOSTI 1981a)).

El fenomen d'ocupació de nous terrenys, de noves àrees més properes a la línia de la costa, és un fenomen ben clar, i prou evident a partir dels mateixos mapes de distribució.

El que també és clar, però, i això difereix d'algunes interpretacions que sovint es fan sobre el fenomen de la romanització, és que segueixen ocupant-se nombrosos jaciments en llocs encimbellats, a una bona alçada respecte el mar, molt allunyats del concepte de "plana". No es tracta d'hàbitats dalt dels turons més elevats (com algun cas de l'ibèric ple), però sí d'hàbitats en alçada, sobre elevacions considerables, que molt poc tenen a veure amb el fenomen de trasllat a la plana.

La prova que aquest fenomen de baixada no és tan clar com s'havia suposat la tenim en el fet que en època Augustea (Mapes nº 22a i 22b) els jaciments que ocupen les zones mitges-altes són encara nombrosos. Aquest fenomen de "descens" no és unitari, i cal pensar que és més un fenomen d'ocupació de nous territoris, que no pas un fenomen d'abandonament de les àrees de mitja-alta alçada (dels quals en tenim una bona mostra a l'àrea de Cabrils, Mataró o Alella). Hi ha un bon nombre d'hàbitats ubicats a una bona alçada, que no podem considerar simplement com a hàbitats de plana. Són de vessant, i a més a una bona alçada.

Per tant és un fenomen complex i no lineal (un cas podria ser per exemple el cas del Turó Gironella (10.1), jaciment de l'ibèric final però amb un conjunt important de materials Augusteus i adhoc Alt-Imperials, en un indret de tradició clarament indígena).

Final (presenten fragments d'àmfora Itàlica, peces de Campaniana), però que pel fet de no conèixer de quin tipus concret de material es tracta (Dressel 1 o Greco-Itàlica?, Campaniana A o B, quines formes?) no hem pogut diferenciar entre el grup d'abans o després de mitjans de s.II a.C.

Tot i amb això, la presència en aquests jaciments de sigil·lates, ens indica que segurament pertanyien a aquest segon conjunt (d'altra banda el més majoritari), però no hem volgut distorsionar el resultat amb aquestes dades, amb jaciments datats per suposicions (lògiques, però no segures).

Era també lògic per exemple suposar que els que presentaven àmfora Itàlica pertanyien a aquest segon conjunt (l'àmfora Dressel 1 apareix molt més que la Greco-Itàlica, i és un índex cronològic fiable), però hem preferit treure aquests jaciments de la mostra. Només apareixen els jaciments que presenten indicis cronològics prou fiables.

Amb August, finalment, podem observar com ja no s'ocupa cap dels *oppida* que seguien habitats durant la 1a meitat del s. I a.C. Tampoc s'ocupa un assentament com el Turó del Montgat, un jaciment molt paral·lelitzable als *oppida*, si bé del qual no coneixiem restes de muralla.

Sembla per tant que el típic poblament concentrat d'època ibèrica ja ha desaparegut, i ara resten ocupats només assentaments amb nivells importants d'època ibèrica final, i petits assentaments que tot i tenir nivells de l'ibèric ple, eren situats en llocs més adients per a les noves pautes d'explotació del territori. Els *oppida* ja no eren útils en aquesta nova estructura territorial definitivament consolidada per les actuacions d'August.

- Algunes dades complementàries.

Aquestes dades que hem destacat a partir de la distribució dels jaciments arqueològics més ben coneguts, han estat recentment confirmades en un interessant treball de prospecció superficial realitzat a l'àrea de la riera d'Argentona (PREVOSTI 1991).

Les prospeccions, dirigides per Marta Prevosti, s'iniciaren la tardor de 1987 i prosseguiren el 1988. Els primers resultats d'aquesta campanya de prospecció són prou interessants (PREVOSTI 1991 p. 140):

De 40 camps on s'hi ha trobat ceràmica d'època antiga, només 12 tenien més de 15 frags., només 5 més de 25 frags, i només 1 més de 100. La troballa més freqüent fou la ceràmica de pasta sandvitx, localitzada en 32 camps. Encara que és una ceràmica difícil de datar per ella mateixa, sembla tancar-se de ceràmica de tècnica tardana: "the poor quality of the firing perhaps suggests the Iberian-Roman Period" (PREVOSTI 1991 P. 140). 7 camps aportaren fragments d'àmfora Itàlica. No es trobà ni un sol fragment de Campaniana. Pel que fa a la Terra Sigillata i peces africanes, de Sigillata només se'n trobà en 5 camps, sempre amb ceràmica ibèrica, i de produccions africanes se'n trobà en 11 camps, en 7 casos amb ceràmica ibèrica.

Les conclusions que l'investigadora treu d'aquestes prospeccions són ben interessants: "This suggests the conclusion that we are basically in the presence of small Ibero-Roman settlements or areas of activity dating in origin to the 2nd and 1st centuries BC. (...) The presence of Ibero-Roman settlements of very humble character should be no cause for surprise, in that some Iberian villages of the area began to be depopulated, at least partially, from the beginning of the 2nd century BC. This could reflect the expansion of native settlement into the coastal plain, which apparently preceded the foundation of the *oppida* and the presumed colonization by Italian immigrants in the last quarter of the 2nd century BC. If this is the case, it is quite possible that the dispersed settlement pattern of the Republican period, following the Roman organization of the territory, broadly represented a continuation of an Iberian form of dispersed settlement. This is also suggested by the apparently humble character of the habitation sites" (PREVOSTI 1991 p. 140).

Aquesta interpretació de Marta Prevosti ens sembla força encertada, si bé creiem necessari fer-hi algun comentari.

Per un costat, de les dades de la prospecció se'n despren una primera conclusió, que ja destaca M. Prevosti: el material majoritari trobat a les prospeccions és ceràmica ibèrica. Majoritariament, però, es tracta de material de tècnica ja tardana, on el tipus de pasta és de pitjor qualitat. Seria material englobable ja en el període de romanització.

El segon material més abundant és l'àmfora Itàlica. Aquest material és ben característic de contextes indígenes (si bé evidentment no exclusiu). La seva aparició normalment amb ceràmica ibèrica s'ha d'interpretar com indicatiu d'una ocupació indígena del lloc, i ens permet donar una cronologia aproximada entre inicis s. II a.C. i mitjans de s. I a.C. a aquests jaciments.

Finalment, la pervivença de la ceràmica ibèrica amb materials Alt-Imperials ens constata un fenomen que ja vàrem destacar en l'estudi dels jaciments de la comarca: pervivença d'ocupació dels jaciments d'època ibèrica final a Alt-Imperial, i pervivença d'alguns tipus de ceràmiques ibèriques almenys fins el s. I d.C. (VV.AA. 1992).

Els resultats de la prospecció ens indiquen que el material indígena és el més extès a la zona, dada totalment compatible amb les nostres dades, on ja hem vist que és l'hàbitat indígena el majoritari en aquest territori en època Republicana i Augusta.

Pel que fa la tipus de jaciment documentat, els resultats de la prospecció de M. Prevosti només en un cas han identificat un camp amb més de 100 fragments. Aquest camp és correspon amb el de Can Balençó (comunicació personal de M. Prevosti), jaciment que com sabem ha estat recentment excavat (13.17). Aquest fet confirma la cronologia donada a aquests materials ibèrics tardans (a partir de mitjans de s. II a.C.), i ens referma en la interpretació que lliga aquests materials a l'època ibèrica final.

Pel que fa al reste de camps amb troballes, es difícil saber si es tracta de jaciments o no. En tot cas indiquen, com ja destaca M. Prevosti, assentaments o àrees d'activitat d'aquest moment.

Potser en aquest sentit cal recollir una dada que ha estat destacada per M. PY per al territori de Nîmes. Unes recents prospeccions al territori de Vaunage han fet apareixer molt lluny dels *oppida*, dins la plana, fragments de ceràmica antiga (els més antics de s. III-II a.C.), dispersos, sense traces d'hàbitat a l'entorn. Això ha estat interpretat com a materials que podien haver acompanyat els fems utilitzats per abonar els camps (PY 1990 p. 152), testimoniant així la posada en valor d'aquestes terres mitjançant la utilització de l'abonament. Aquesta interpretació podria potser ser també vàlida per al nostre territori (com destaca M. Prevosti es tracta normalment de petits fragments ceràmics, que semblen coincidir amb el possible origen que M. Py destaca). Si bé es tracta evidentment d'una hipòtesi, aquest

fet permet explicar la dispersió d'aquestes troballes, sense haver de recorre sempre al fenomen de l'arrossegament d'un punt proper, o llunyà, que potser en alguns casos sembla més difícil d'explicar que pel propi fenomen de femar els camps⁴.

De tota manera hi ha un aspecte de la interpretació de M. Prevosti que, a la vista de les nostres dades, hem de matitzar. Aquests materials ibèrics finals que es documenten a la prospecció probablement no corresponen a assentaments ibèrics anteriors als canvis de finals de s. II a.C. (possible colonització Itàlica), sinó que probablement corresponen majoritàriament (com en el cas de Can Balençó) a assentaments ibèrics que s'inicien a partir de la segona meitat de s. II a.C. i perviuen fins època Augustea (com Can Balençó) o posterior. No hi ha un hàbitat d'Itàlics a Can Balençó, com tampoc en la major part dels altres. Es tracta d'assentaments ibèrics finals. Per tant el que es documenta a les prospeccions no és un sistema pre-establert al romà, sinó que són jaciments que ja majoritàriament constaten el fenomen del "reassentament" i que ja estan establerts a partir d'unes pautes d'ocupació induïdes pel món romà. Les mateixes prospeccions de M. Prevosti han confirmat la preeminència del material indígena⁵. No hi ha traces d'uns assentaments posteriors als ibèrics i anteriors als Alt-Imperials.

Creiem que les prospeccions de Marta Prevosti permeten reflexar la importància d'aquest fenomen de reassentament (encara que potser molts dels camps no constaten un jaciment propiament dit), i reflexen que és fonamentalment la població ibèrica la que protagonitza aquesta re-ocupació (des d'unes pautes ja introduïdes pel món romà).

Finalment, hem de destacar de nou la notable diferència existent entre la densitat de jaciments d'aquest període a l'Alt i al Baix Maresme (i que pot apreciar-se fàcilment en tots els mapes de distribució de jaciments). Creiem que aquesta diferència pot deure's a tres factors:

1er - Les diferències orogràfiques entre un i altre territori. Sens dubte les possibilitats de les planes del Baix Maresme propiciaren unes majors possibilitats agrícoles i per tant demogràfiques (com succeirà també en èpoques històriques posteriors). Aquesta diferència, però, no sembla

---

⁴ L'acció de femar els camps és l'origen de la troballa en els camps de dultiu de ceràmica vidrada moderna, de monedes medievals i modernes, etc... Perquè no també d'una part del material antic que s'hi trobà?

⁵ Potser és significativa l'absència de productes com la Campaniana: el que es troba en els camps és àmfora Itàlica, és a dir material comú.

ser tan gran com per explicar totalment la diferència ente una i altra zona.

2on - Possiblement l'existència d'un cadastre romà, una centuriació (que estudiarem en l'apartat 3.3), a la zona del Baix Maresme va accentuar les diferències entre l'ocupació d'una i altra zona.

3er - Finalment també la manca de recerca a l'àrea de l'Alt Maresme (on a diferència del Baix Maresme, no ha existit per exemple un personatge com Marià Ribas), ha provocat en bona part aquesta baixa densitat de jaciments.

3.1.2 - SOLS I DISTRIBUCIO DEL POBLAMENT: UN EXEMPLE SIGNIFICATIU.

- Introducció.

Ha estat posada de manifest en estudis recents la relació existent entre la distribució de l'hàbitat antic i el tipus de sòl de la zona, amb l'aprofitament segons cada moment històric d'un o altre tipus de terreny (POUPET 1988). En especial, aquesta relació es significativament estreta en les àrees on s'han establert centuriacions, doncs el cadastre romà fou també una eina útil per a la conquesta de noves àrees agrícoles, i s'establí sovint en llocs on el tipus de sòl existent feia necessari la tasca de drenatge i bonificació del territori (POUPET ET ALII 1990).

La contrastació entre les dades aportades pels estudis de sòls d'una comarca, i la distribució del poblament antic, pot aportar valuosa informació per entendre les pautes de poblament, i de producció, d'aquella societat.

En el cas del Maresme vàrem creure que fora convenient iniciar aquest tipus d'estudi, fins ara poc extès a Catalunya, doncs permetia una aproximació més gran al coneixement de la morfologia antiga del territori, així com al tipus d'explotació territorial practicada.

Malauradament, però, en el cas del Maresme (com en general de tota Catalunya) la pedologia, ciència del sòl, està poc desenvolupada, i no existeix una documentació cartogràfica útil per a la nostra investigació (on treballem amb una superfície territorial de caràter mitjà). Els mapes d'aprofitament agrícola, publicats pel Ministeri d'Agricultura, poden ajudar en part en aquest estudi, però evidentment ni són mapes de sòls ni permeten treballar a l'escala adequada (es tracta de cartografia a 1:50.000).

Es per això que en el marc de l'equip d'investigació del Dr. A. Prieto⁶, ens posarem en contacte amb la Càtedra de Pedologia del Dpt. de Biologia Vegetal (Facultat de Biologia, Universitat de Barcelona), dirigida pel Dr. J. Bech, cercant les possibilitats d'una investigació conjunta. D'aquest contacte en sortí la voluntat de col·laborar en aquest tipus d'estudis pluri-disciplinars, així com la realització d'alguns estudis previs, que futurament s'ampliaran. Una primera activitat que hem pogut realitzar ha estat l'estudi concret d'una àrea reduïda, però significativa, de la zona del Maresme: el terme municipal de Vilassar de Mar.

- Estudi pedològic de Vilassar de Mar.

---

⁶ Dirigida pels Profs. A. Prieto i C. Navarro, i que conta amb una subvenció de la DGICIT.

L'equip del Dr. J. Bech ha estat treballant recentment en un estudi pedològic de Vilassar de Mar⁷, una zona que per nosaltres era força interessant doncs quedava inclosa dins de la nostra àrea d'estudi, i on s'hi troben diversos jaciments arqueològics (a més de quedar englobada dins l'àrea possiblement centuriada, com després veurem).

Les dades que ens aporta aquest estudi són força significatives (BECH ET ALII 1987)(fig. 64.1):

- El terme de Vilassar ocupa una extensió de 392 Ha. El relleu està suament ondulat (alçada màxima 60 m.) i inclinat cap el mar amb un pendent màxim del 3.5 %. La xarxa hidrogràfica es limita a les rieres de Sant Genís, de Cabrils i d'en Cintet, complementada per una sèrie de torrenteres que atravessen el terme perpendicularment en direcció al mar.

El sòl actualment està molt afectat per l'activitat humana: un 20% de la superfície correspon al nucli urbà, un 43 % a l'agricultura intensiva, i el reste per construccions diverses.

- Geologia: la plana costanera que ocupa Vilassar de Mar té com a característica geomorfològica la presència de dos cons de dejecció formats per les rieres de Salvi i de Cabrils, amb materials de composició granítica. Els sediments quaternaris ocupen el 99% del terme. D'aquests, el 90 % són materials dels cons de dejecció (sorres i llims detrítics). les sorres més gruixudes es disposen en cossos lenticulars. La part proximal dels cons (per exemple al NO del cementiri) està formada per grava menuda. També a dins d'aquests cons es troben les rieres i torrents amb fons sorrencs, essent el seu gruix important. El retaballament antròpic està molt generalitzat i té reflexe en la composició dels materials, en els que hi abunden elements tan estranys a la zona com roques volcàniques⁸.

---

⁷ J. BECH, R. JOSA, J. GARRIGO, R. RABELLA, "Estudi pedològic de Vilassar de Mar (Maresme)", amb mapes de sòls i avaluació de sòls a escala 1: 10.000. Barcelona 1987. Mapa inèdit.

Devem al Dr. J. Bech no tan sols la possibilitat de treballar amb aquest mapa inèdit, que desinteressadament ens ha facilitat, sinó també les explicacions i consells que sobre ell ens ha proporcionat.

⁸ Es una característica de les rieres del Maresme el haver estat fortament mediatitzades per l'actuació de l'home. Així, la tasca secular de cultiu de les terres properes a la riera, i de protecció dels seus marges, ha fet que aquestes passin sovint elevades sobre el nivell del sòl. Es tracta d'una conseqüència derivada de la antiguitat de la activitat agrícola (RIBERA I FAIG 1945). Es tracta d'un índex important en la morfologia del paisatge antic.

- Característiques físiques del sols: dins de l'ordre d'Entisols (sols joves) tenim com a característica general la baixa proporció d'argila, que es contraposa amb l'alt nivell d'arenas, cosa si més no general a tota la zona. Les sorres s'incrementen en fondària, per la proximitat del sauló granític.

Dins l'ordre dels Alfisols (sols madurs) tenim com a característica més important la granulometria, existint en ells una acumulació d'agiles a certa fondària pel fenomen de la il.luviació.

- Característiques fisico-químiques: malgrat estar en terrenys de tipus granític, mostren un pH relativament alt, bàsics. Des d'un punt de vista són phs més que acceptables. En general són sols dessaturats, degut en part a la facilitat de drenatge, i per tant de rentat que tenen aquests sols.

- Característiques químiques: S'observen alguns fenòmens de salinització. En general però són sals amb un contingut moderat o baix de sals.

- Matèria orgànica: són sols on en general el contingut de matèria orgànica no arriba al 3 % en superfície, i baixa rapidament a valors inferior al 0.3 % en fondària.

- Carbonat de calç: són sols amb un contingut bastant baix de carbonats.

Els tipus de sols.

En aquest estudi s'han classificat els sols segons la Soil Taxonomy (1975-1990). La seva distribució està representada en la fig. 64.1. S'han trobat sols dels següents taxons:

* Entisols (sols joves, poc evolucionats).

- Típic Xeropsament. Ocupen un 2% del territori. Es desenvolupen sobre saulons granítics. Presenten una baixa taxa de graves i un contingut en sorres superior al 50%. Pocs carbonats. PH relativament alt. Matèria orgànica escassa. Degut a la seva textura són sols molt percolants, la qual cosa pot provocar una pèrdua de nutrients.

- Típic Xerofluent. Sòls típics de torrenteres i rambles, amb alt contingut de sorres i molt percolants.

- Típic Xerorthent. Textura sorrenca que dificulta l'estructuració del sòl. Són sols profunds, pobrement desenvolupats sobre col.luvions de sauló granític, amb pocs carbonats i fracció arena dominant. Baixa matèria orgànica.

* Inceptisols (inmadurs, més evolucionats que els anteriors).

- Típic Xerochrept. Contingut en matèria orgànica baix. Carbonats sempre inferiors al 5%, i amb pH oscil.lant. Pel que fa a la textura s'observa un increment de la fracció argil.la. Ocupa un 12 % de la superfície del terme.

- Fluventic Xerochrept. Semblants als anteriors però oscil·len en el contingut de matèria orgànica. 5 % del terme municipal.

* Alfisols (sòls evolucionats). Són sòls poc abundants al terme. S'agrupen en el subgrup Càlcic Haploxeraf.

- Cartografia dels sòls.

S'han diferenciat 10 unitats cartogràfiques, de les quals quatre estan constituïdes per un únic taxon (1-4), quatre per més d'un taxon (5 a 8) i per últim sorres de platja (9) o zones urbanitzades (10). (Fig. 64.1).

Unitats sencilles:

* Unitat 1: Típic Xerofluvent.

* Unitat 2: Típic Xerorthent.

* Unitat 3: Fluventic Xerochrept. 5 % del terme.

* Unitat 4: Típic Xerochrept. 12 % del terme.

Unitats Complexes:

* Unitat 5: Fluventic Xerochrept i Típic Xerorthent. Es el 32 % del terme.

* Unitat 6: Típic Xeropsammnet i Càlcic Haploxeraf. 2.3 % del terme

* Unitat 7: Típic Xerochrept i Càlcic Haploxeraf. 1 % del terme.

* Unitat 8: Típic Xerochrept, Fluventic Xerochrept i Típic Xerorthent. Es el 22 % del terme.

Altres Unitats:

Unitat 9: Sorres de Platja. 4.5 % del terme.

Unitat 10: Arees urbanes. Es el 22.3 % del terme.

D'aquest mapa de sòls podem observar algunes dades interessants.

Entre els sòls nº 8, nº 5 i nº 4 tenim representats el 66 % dels sòls del terme municipal (del qual un 22 % es desconegut). Per tant estem prop del 80 % dels sòls coneguts. En aquests sòls hi trobem els tipus de Típic Xerorthent (de textura sorrenca, sòls pobrement desenvolupats, amb pocs carbonats), el Típic Xerochrept (poca matèria orgànica), i els Fluventic Xerochrept (de dinàmica de torrentera, alguns dels quals són fortament sorrenca).

Per tant una bona part dels sòls del municipi són fortament sorrencs, poc aptes, amb poca matèria orgànica. Es tracta de sòls amb un elevat nivell de percolament, que facilitat que siguin rentats i perdin capacitat nutrent.

Cal afegir-hi els sòls del tipus 1 (Típic Xerofluent), característics de les rieres, sorrencs.

Com es pot veure al mapa aquests sòls sorrencs i amb poca matèria orgànica, fàcilment rentats, apareixen a la zona dels dos cons de dejecció dels torrents principals, entre els quals trobem el sol tipus 4, similar.

Aquests sòls han estat avaluats també a nivell productiu.

En la figura 64.2 s'avaluen les capacitats productives a partir del sòl en si mateix (independentment dels paràmetres mediambientals, que lògicament serien els mateixos per les diverses zones de la plana del Baix-Maresme).

Es un sistema numèric que dona una escala de més de 0 fins a 100, proporcional a la productivitat del sòl. Els resultats mostren que en general els sòls estudiats majoritàriament tenen un Índex de Productivitat de mitjà a alt. Puntualment, degut a la salinitat o textura, donen resultats baixos.

- Les dades arqueològiques.

Aquests resultats de l'estudi dels sòls són interessants de contrastar amb les dades arqueològiques.

Si observem els nostres mapes de distribució de jaciments a la zona (Mapes nº 4, 3 i 6), podem veure com l'àrea de Vilassar de Mar és una zona amb un gran buit de jaciments arqueològics, on sols es coneix el conjunt de Can Vilalta (nº 8.2, ja tocant a Vilassar de Dalt), la Rajoleria Robert (nº 8.1, tocant a Cabrera), i el Camp de Can Tolrà (nº 8.3, jaciment que sembla correspondre a una necròpolis, i que per tant no sembla testimoniar propiament un assentament).

Aquesta aparent baixa densitat de jaciments en el sector central del terme municipal, almenys coneguts fins ara, era difícilment explicable a nivell arqueològic. De fet, aquest buit pot veure's clarament exemplificat en el mapa de distribució de jaciments de l'estudi de M. PREVOSTI (1981a, mapa desplegable), on a la zona de Vilassar de Mar, en el sector central i Occidental, no s'hi trobaren pràcticament jaciments (només el nº 165, on s'hi trobaren ceràmiques romanes en superfície, (PREVOSTI 1981a nº 165)).

També és interessant veure com el Camí del Mig (probable via romana), poc abans d'arribar a l'àrea de Vilassar de Mar gira vers la muntanya, rodejant el terme municipal.

Les dades de la pedologia poden explicar en part aquest fenomen.

Per un costat sembla bastant clar que la via romana va a passar per darrera els cons de dejecció de la riera, una zona (vegi' fig. 64.1) on els torrents s'han dividit en diversos braços (antics i actuals cursos de torrents testimoniats pels sòls tipus 1 i 2), fent més difícil l'establiment d'una calçada en bones condicions i sobre

terreny més segur. La via romana va a passar pel punt més senzill, on el torrent encara no ha format el con de dejecció.

Aquesta zona on va a passar la via, a més, és la única zona del terme municipal on apareixen sols del tipus 6 i 7, és a dir, els únics sols amb un important contingut d'argiles.

Si observem la caracterització dels sols realitzada per l'equip del Dr. J. Bech, veurem com aquests sols nº 6 i 7 són els únics que presenten elements del subgrup Càlcic Haploxeralf, amb un horitzó d'acumulació argilós per illuvació. No sols són els sols més productius, sinó també els que gràcies al seu component d'argila presenten una barrera més important pel drenatge. Probablement aquest fet explica que el camí anés a passar per aquest punt⁹.

En segon lloc, els sols sorgits arrel del con de dejecció no semblen especialment fèrtils, i això podria explicar en part la manca d'assentaments. Els sols més nombrosos són els 8, 5 i 4, no especialment productius, i en canvi situats en plena zona de dejecció de les rieres. Pot ser significatiu que els tres jaciments identificats al terme municipal¹⁰ estiguin situats sobre un únic tipus de sòl, el nº 5 (un sòl que precisament no té un ús majoritàriament agrícola). A més, d'aquests tres jaciments els únics que han testimoniat presència d'hàbitat (Can Vilalta i la Rajoleria Robert) estan situats precisament en la zona allunyada de l'àrea més afectada pel con de dejecció.

Sembla per tant que és el tipus de sòl, i la seva relació amb les rieres, el que explica en aquesta zona la distribució de l'hàbitat, i, sobretot, la escassa presència de jaciments arqueològics en aquest sector. No deixa de ser significatiu també, que en aquest sector les primeres restes d'hàbitat que hi documentem pertanyin al període de l'ibèric final (inicis de s. I a.C. a la Rajoleria Robert), justament a partir del moment on es documenta el fenomen de "reassentament" de nous hàbitats. Aquest reassentament va anar lligat a l'establiment d'un cadastre romà, amb una possible *centuriatio* del territori, documentada precisament en aquest sector (com veurem en l'apartat 3.3)¹¹.

⁹ També el camí que passa entre el Camí del Mig i la carretera N-II, ho fa per un sector intermig entre dos tipus de sols diferent, bàsicament el nº 3 i el nº 5. Sembla que el camí anés a passar pel lloc on es diferenciaven els dos tipus de sol.

¹⁰ El quart jaciment, nº 165 de PREVOSTI 1981a, es troba situat en una àrea urbana, si bé sembla que estaria en una zona de sols tipus 3, molt semblant als anteriors.

¹¹ Podem suposar, si bé a un nivell hipotètic, que va ser l'establiment de la xarxa cadastral el que va facilitar l'ocupació, si bé parcial, d'aquest sector de la plana.

L'estudi del sòl, doncs, permet identificar alguns elements que configuren la morfologia antiga del territori¹². La possibilitat futura d'ampliar aquest estudi a noves àrees de la comarca ben segur permetrà contrastar millor aquests primers resultats.

---

afectada per sòls no massa productius, sorrencs, i en una àrea de dejecció de les rieres probablement bastant inestable. Potser les estructures del cadastre van ajudar a acondicionar aquest sector i permetre ocupar-lo més intensament (per exemple canalitzant les rieres).

¹² En aquest apartat hem presentat només algunes dades que a títol preliminar poden obtenir-se. La continuació d'aquests estudis de col.laboració amb l'equip del Dr. Bech, i la possibilitat de treballar a una escala més gran (fins ara ho hem fet només a un nivell molt local), creiem que podrà proporcionar nova informació respecte a la morfologia antiga del territori del Maresme.

3.2 - LA XARXA VIÀRIA

El Maresme ha estat sempre una zona de pas. La seva ubicació a la costa ha suposat ja des d'època antiga la possibilitat de contactes amb les rutes comercials que utilitzaven les vies marítimes. La seva orografia, a més, ha facilitat el contacte amb les zones interiors (depressió Pre-litoral), doncs la Serralada Litoral mai ha estat un obstacle important per al contacte entre les dues zones. Més aviat la Serralada Litoral (Serra de Sant Mateu, Montnegre i Corredor) ha actuat com a eix d'una única unitat geogràfica, englobant els territoris de les dues vessants.

Aquesta facilitat en els contactes (a part de la necessitat d'establir-los, doncs el Maresme és un territori reduït, en part encaixonat en una estreta faixa de territori entre mar i muntanya), ha comportat l'existència d'una xarxa de camins molt complexa i variada, indicatiu d'una ocupació i explotació del territori molt exhaustiva, i indicatiu també d'una evolució històrica molt rica.

Basicament aquesta xarxa viària segueix dues direccions: una direcció Sud-Oest/Nord-Est, és a dir, paral·lela a la línia de la costa, i una altra perpendicular, Nord-Oest/Sud-Est, que és la que comunica la costa amb les zones de l'interior. Mentre les vies paral·leles a la costa aprofiten la zona de la plana costera o les zones més accessibles de la serralada per atravesar el territori, les vies transversals remonten sempre les valls de la Serralada Litoral i van a buscar els colls més suaus. Evidentment els camins segueixen els passos naturals més accessibles, i aquests passos naturals han estat molt semblants fins a períodes històrics ben recents.

Es per això, que a l'hora d'intentar estudiar la xarxa viària en època antiga ens trobem amb una densitat elevadíssima de camins, dels quals poca cosa en sabem fora del seu nom (i no sempre), i del seu recorregut.

Aquesta xarxa de camins va estar en funcionament fins èpoques bastant recents (ha estat basicament la construcció de la carretera arran de mar, que en alguns trams segueix el camí Ral, l'element que ha transformat a fons la xarxa viària de la comarca). Per tant podem dir que la major part d'aquests camins foren utilitzats en època medieval. Alguns tenien un origen anterior, altres no, però en època medieval la gran majoria estaven en ús. Això fa que sigui en molts d'ells molt difícil poder identificar un origen més antic, doncs la seva utilització en època medieval sens dubte va modificar-ne l'aparença, i en alguns casos el traçat.

Aquesta xarxa de camins ha estat estudiada per diversos autors, investigadors locals que han resseguit els camins, identificant-ne els més importants (RIBAS 1952, ILLA 1973, CLARIANA 1989 i 1990). Tots aquests estudis parteixen de l'identificació de camins medievals que, bé pel seu traçat o bé per troballes efectuades prop d'ell, podien haver estat camins antics.

Nosaltres en aquest apartat farem un seguiment d'aquests camins més importants, uns camins sens dubte medievals però

que podien tenir un origen molt anterior. Només en algun cas molt concret (per exemple la Via Augusta al seu pas per Vilassar), podem saber amb seguretat que estem davant d'un camí antic. En el reste de casos estarem movent-nos sempre en el camp de la hipòtesi¹.

De tota manera l'estudi no és gens senzill, doncs les transformacions recents d'aquest territori han estat molt elevades, en part per la construcció de noves rutes -tant paral·leles a la costa com transversals (degut al seu paper de zona de pas)-, però sobretot degut al gran creixement urbanístic de pobles i, sobretot, d'urbanitzacions, que s'han enfilat per les vessants de la Serralada Litoral transformant totalment la morfologia d'aquestes zones. Les urbanitzacions no han respectat els camins antics, bé tallant-los o bé difuminant-los enmig d'una espessa xarxa de carrers d'urbanització. Això fa molt difícil avui en dia el seu seguiment, i cal sobretot refiar-se de les fonts documentals i cartogràfiques més antigues per identificar-ne el seu traçat.

Per a identificar aquest traçat nosaltres basicament hem utilitzat, a part dels estudis sobre camins citats anteriorment, les fonts cartogràfiques existents: Mapes 1:10.000 de la Corporació Metropolitana, 1:25.000 de l'editorial Alpina i el recent 1:5.000 editat per l'Institut Cartogràfic de la Generalitat, així com la Fotografia aèrea del Vol Americà de l'any 1956. A part, hem intentat quan ha estat possible, contrastar aquestes fonts amb fonts documentals medievals i amb Cartografia del segle passat o anterior.

També hem utilitzat la documentació Alt-Medieval, que presenta nombroses dades referents a vies, camins i "Strades". En la seva major part, els documents que hem treballat són inèdits, i ens han estat proporcionats per la Dra. C. Cuadrada (que els utilitzà en l'elaboració de la seva tesi doctoral (CUADRADA 1986)).

A partir d'aquestes fonts, hem identificat alguns camins que ens semblen interessants. Analitzarem el seu traçat, els elements que ens fan pensar en un origen més antic, i finalment plantejarem la nostra hipòtesi sobre la seva cronologia².

¹ Aquest, però, no és només un problema d'aquest territori. Gran part dels estudis de traçats de vies romanes es basen sobretot en elements medievals (per exemple a PALLI 1985). Es suposa, seguint un raonament que considero correcte, que moltes vies medievals degueren aprofitar els traçats antics. La troballa d'elements antics en aquests traçats medievals (restes de mil·liaris, assentaments, necròpolis), permet reforçar la hipòtesi que estem davant d'un camí antic. El problema al Maresme, però, és que aquesta xarxa de camins medievals és d'una gran densitat, fent molt difícil el seu estudi.

² Seguim en aquest estudi alguns criteris que altres estudis d'aquest tipus han plantejat (en especial BURILLO 1980 p.

El traçat d'aquests camins a nivell gràfic pot seguir-se mitjançant els Mapes 1:10.000 que presentem en aquest treball (Mapes 1 a 15), doncs anirem donant com a punt de referència els jaciments arqueològics que hi tenim marcats, i que hi estan relacionats.

3.2.1 - EL CAMI DELS CONTRABANDISTES.

El Camí dels Contrabandistes ha estat considerat ja pels investigadors locals un camí d'època antiga³. Recentment, en un interessant estudi efectuat sobre el territori de la ciutat romana de *Baetulo* (GURT ET ALII 1990 p. 46-48), aquest camí ha estat identificat com un possible camí pre-romà, anterior a la fundació de la ciutat romana.

L'estudi del traçat del camí al territori del Maresme pot aportar noves dades per a establir el seu origen i cronologia. Intentarem ser breus en la descripció del traçat, si bé creiem que val la pena fer-ne una descripció acurada⁴. El descriurem seguint-ne el recorregut de Sud a Nord (ens basarem sobretot en el traçat que en dona J. ILLA (1973), que el va seguir tot a peu, i de J. CLARIANA (1989), que l'ha seguit fins al Tordera).

- Descripció del traçat del camí.

El Camí dels Contrabandistes passa una mica allunyat del nucli de Badalona, més al Nord, passant just per sota del Turó de Montaguilar i, el que és molt interessant, sota del Turó del Mas Boscà, poblat ibèric de gran interès (ZAMORA ET ALII 1991). El nom de Camí dels Contrabandistes apareix ja

---

266-67). Quan no hi ha més dades, cal identificar els camins antics sobretot a partir de la situació dels jaciments antics, així com dels propis condicionaments geogràfics, tenint sempre en compte uns presupòsits simples però raonables (BURILLO 1980 p. 266):

- El medi físic imposa en part un traçat, que la recerca del mínim esforç modifica.
- Els assentaments antics, ibèrics i romans, es comunicaven, no eren aïllats.
- Els camins tenen tendència a perviure al llarg de la Història.

³ M. Ribas per exemple el considera un camí d'època romana (RIBAS 1952 p. 76), mentre que ILLA (1973 p. 100) el considera un camí d'origen ibèric.

⁴ Creiem que un estudi del territori no pot limitar-se a donar-ne el traçat general, sovint hipotètic, sinó que ha d'intentar detallar al màxim aquest traçat. Només amb el plantejament de traçats concrets, que poden després refutar-se o verificar-se per troballes futures, podrem millorar en el coneixement de la xarxa viària antiga.

en el mapa 1:10.000 (full IX-02). Des de sota el Turó d'en Mas Boscà, el camí va vers el Mas Ram⁵. Després del Mas Ram, el Camí passa per darrera del promontori de "la Pedrera", pel costat d'on es troba un jaciment d'origen republicà (nº 2.6).

El fet de passar per darrera el promontori sembla una característica bastant general d'aquest camí. En diversos punts com aquest observarem com el Camí dels Contrabandistes prefereix pujar uns metres i passar per dalt o darrera l'esperó d'aquestes elevacions, que no seguir carenant a la mateixa alçada i passar per sota l'esperó -on sens dubte el camí quedava amenaçat per un punt més alt i on, sobretot, era més difícil construir-hi el camí.

Passada "la Pedrera", el camí puja vers Can Sentromà (nº 2.1, on també hi ha una ermita), jaciment amb materials de la meitat de s. I a.C., que possiblement donarien la cronologia inicial del nucli. Des de Can Sentromà un camí puja vers la Conrerira i cap al Vallés⁶. El camí des de Can Sentromà va vers Tiana, seguint la cota dels 150 m.s.n.m., rebent en aquest punt el nom de "Camí de Can Sentromà". De Tiana el camí surt prop de Can Cosme i Can Gaietà. Es una dada interessant perquè a Can Cosme s'hi trobaren diverses tègules senceres (PREVOSTI 1981b p. 209), i a Can Gaietà dues més (PREVOSTI 1981b p. 210), el que fa pensar en l'existència al lloc d'una possible necròpolis.

Des d'aquest punt el camí puja cap el Coll de Vedrans, i rep el nom de "Camí de Dalt d'Allella". El camí puja dels 100 m.s.n.m. de Tiana fins els 200 m. del coll, però així evita passar per sota el turó de "El Rocar". En aquest punt del "Camí de Dalt d'Allella" s'ha trobat material romà superficial, ceràmica comuna i tègula (PREVOSTI 1981b nº 66). En el mateix Coll de Vedrans també s'ha trobat material romà superficial (jaciment del "Coll de Vedrans" (PREVOSTI 1981b p. 206-208), i la "Vinya del Sr. Alcalde" (BURJACHS ET ALII 1987)). Del Coll de Vedrans el camí davalla vers Tiana i rep el nom de "Camí Vell de Tiana". Es interessant comprovar que en aquest tram entre Tiana i Premià, les troballes de materials superficials romans són nombroses.

Un cop a Allella el camí segueix vers Teià (ILLA 1973 p. 100), seguint el traçat del camí anomenat "Camí vell d'Allella a Teià". Aquest camí passa just per sota de les restes constructives de Can Llinàs (nº 4.5) (amb materials de l'ibèric final i alguns de l'ibèric ple), i per sobre de les sitges ibèriques d'aquest mateix jaciment. Aquestes sitges estan situades a l'inici d'un petit promontori, i el camí passa pel seu darrera. Aquesta camí carena entre els 100-125 m.s.n.m., però per arribar a Teià ha de pujar posteriorment un turó de 200 m.s.n.m. i baixar per l'altre costat.

⁵ On J. ILLA (1973 p. 100), que va recórrer tot el camí a peu anys enrera, situa el seu pas.

⁶ Analitzarem aquest camí en l'apartat següent, el del "camí de la Carena".

Altres investigadors (RIBAS 1952 p. 76, CLARIANA 1989 p. 13) creuen en canvi que el Camí dels Contrabandistes pujava vers la Serra de Sant Mateu. Aquest traçat pot també identificar-se actualment, doncs a la capçalera de la Vall d'Alella es coneix un camí que puja vers el Coll de Pau Arenes i el Turó Colomer, que passa pel costat de la "Vinya d'En Tito Serra" (jaciment nº 4.6, amb materials de l'ibèric final) i que s'anomena "Camí dels Lladres". En tot cas, si el Camí dels Contrabandistes pujés per aquest lloc coincidiria amb el "Camí de la Carena" que després estudiarem.

De Teià el camí segueix vers Premià de Dalt passant pel "Camí Vell de Teià" (topònim que apareix al mapa 1: 10.000 - Mapa nº 4), camí que passa pel costat del cementiri, puja ben amunt pel Turó Baldiri, i davalla vers Premià per l'altre costat⁷. També hi ha un altre camí de Teià a Premià de Dalt, i que s'aprecia clarament a la fotografia aèrea (foto nº 59114, fig.65) i al mapa, que carena la cota dels 100 m.s.n.m. amb gran excatitut (l'anomenat "Camí de Premià de Dalt"). Aquest camí sembla també un camí de notable antiguitat.

A partir de Premià de Dalt el "Camí dels Contrabandistes" es coneix més clarament (ILLA 1973 p. 100). El Camí passa per Premià pel lloc anomenat "Les Creus" (1 : 10.000, Mapa nº 4), i segueix pel camí anomenat "Camí de les Creus a la Cisa". És interessant també destacar que a l'Església de Sant Pere de Premià hi ha materials romans constructius reaprofitats a l'Església (RIBAS 1975 p. 121). En tot aquest tram el camí dels Contrabandistes passa per sota de l'*oppidum* ibèric de la Cadira del Bisbe (7.2).

El Camí va de Premià al Santuari de la Cisa. Per fer-ho el camí de nou no rodeja el promontori que separa Vilassar de Premià (seguint la cota), sino que puja i baixa l'obstacle. Prop del Santuari de la Cisa s'han efectuat diverses troballes (jaciment nº 9.3), amb restes de construccions romanes a uns 100 m. (on s'hi trobà material Republicà i Alt-imperial), i en el vessant restes d'una necròpolis amb material ibèric final i romà. El Santuari sembla testimoniar clarament la pervivença d'ocupació (i d'enterrament) d'un indret ja des d'època com a mínim romana.

Del Santuari de la Cisa el camí segueix de manera molt rectilínea vers el poble de Vilassar, i clarament l'atravessa (dona la impressió de ser un camí preexistent al nucli de Vilassar). El camí segueix anomenant-se el "camí de la Cisa", i passa pel costat de la "Torre del Ravalet", una torre quadrangular que segons la tradició local era d'origen romà (PREVOSTI 1981a p. 142). Surt de Vilassar de Dalt i es

⁷ Realment aquests camins "Vells" dels pobles de "Dalt" - tant el d'Alella-Teià, com el de Teià-Premià- tenen un gran interès en no passar per sota aquests turons o promontoris situats a les carenes perpendiculars a la Serralada Litoral que els separen, i prefereixen pujar i baixar el turó que no carenar-lo per davant.

dirigeix vers Cabrils, superant de nou l'elevació que separa les dues valls sense rodejar el promontori (en aquest cas es tracta d'una elevació bastant suau). Curiosament el camí dels Contrabandistes (o de la Cisa), passa aquest promontori just pel costat del Cementiri de Vilassar de Dalt, i prop d'on M. Ribas va localitzar un jaciment romà ("Prop del Cementiri" (PREVOSTI 1981a p. 142), també amb ceràmica ibèrica i Campaniana.

Aquest tram del Camí dels Contrabandistes el tenim representat en un mapa de Vilassar de Dalt i Cabrils del s. XVII (recollit a CUADRADA 1986 p. 1803), on s'aprecia clarament (fig. 62) com el camí va vers el cementiri i gira cap a Cabrils.

El camí es dirigeix vers Cabrils, i passant pel casc antic del poble prossegueix pel Camí del Cementiri. Des de Cabrils, el traçat del Camí dels Contrabandistes que dona Ribas i el que dona Illa coincideix ja plenament.

A Cabrils el massís del Montcabrer barrava el pas al Camí dels Contrabandistes (que, com hem vist, no rodeja per davant aquests promontoris). El traçat del Camí és clar. Des de Cabrils, el camí puja cap al Turó del Cementiri, seguint el que després s'anomenarà "Camí d'Argentona". Només iniciar la pujada vers el Turó del Cementiri, el camí passa pel costat del jaciment del "camí del Cementiri" (10.6), un hàbitat de l'ibèric final que posteriorment es romanitza. El camí segueix pujant de forma practicament recilínea, i passa pel costat del "Poblat a 200 m. del Cementiri" (10.7), un nou hàbitat de l'ibèric final que arriba fins l'Alt Imperi. El camí, doncs, passa pel costat de dos jaciments ben similars. Més amunt, el camí es bifurca, i un segueix vers la Creu de l'Abella-Coll de Burriac ("Camí d'Argentona"), i un ramal es dirigeix també vers el Coll de Burriac però passant per l'altre costat de la Creu de l'Abella (en aquest brançal, s'hi troba el jaciment de Can Tolrà (10.8), un hàbitat també de l'ibèric final que arriba fins l'Alt Imperi). A la "Creu de l'Abella" (topònim ben interessant) per on passa el Camí dels Contrabandistes, s'hi han trobat també unes restes d'habitacions ibèriques (12.23), de les quals no en sabem gaire cosa més. En qualsevol cas queda clar que el pas del camí per aquesta zona ha de ser posat en relació amb una sèrie de jaciments de l'ibèric final situats al llarg del seu traçat.

De la "Creu de l'Abella" el camí carena la cota dels 300 m.s.n.m. i va vers el Coll de Burriac. El Camí passa aleshores per darrera del turó de Burriac. Aquest havia de ser un dels punts d'accés al poblat ibèric d'*Ilduro* (12.1), si bé per la Vall de Cabrera devia haver-hi l'accés principal (és on s'ha excavat la porta meridional). El fet que el Camí dels Contrabandistes passí just per darrera de l'*oppidum* de Burriac crec que ha de ser una dada cronològica a considerar.

Des de Burriac el camí baixa cap a Argentona. Passa pel costat del torrent de Burriac i va davallant vers l'actual poble d'Argentona. En aquest punt trobem el jaciment de "Prop de l'Aigua Picant Ballot" (PREVOSTI 1981a p. 219), probablement corresponent a uns enterraments romans.

Tenim testimoniats el pas de la via per Argentona en un document Alt-Medieval de l'any 963⁸. En el paratge de "Ribalta" (situat a Argentona (CUADRADA 1986 P.1796)) es ven una vinya que afronta al Nord: *in strada que vadit ad Barquinona*, i que ha de correspondre al traçat d'aquest "Camí dels Contrabandistes". El topònim *strada*, utilitzat l'any 963, ha de ser interpretat com indicatiu d'una via que perviu d'època romana.

Des d'Argentona el camí anava vers St. Jaume de Traià (si bé el traçat concret ha estat desfigurats pel poble actual). Desde la riera d'Argentona el camí puja a St. Jaume de Traià. Aquesta és una ermita pre-romànica, on hi ha una necròpolis Alt-Medieval i on s'han trobat materials romans (per exemple fragments de paviments de *signinum*). Es molt probablement un nou cas de pervivença de culte i d'ocupació d'època romana a època Alt-Medieval. La seva ubicació al costat del camí dels Contrabandistes és de nou ben significativa.

Tot al llarg del terme de Mataró, el Camí dels Contrabandistes ha quedat fossilitzat en trams de camí o de límits parcel·lars, el que permet la seva identificació. A més, aquest camí està perfectament dibuixat (i s'anomena també "Camí dels Contrabandistes") en un mapa de l'any 1813 conservat al Servicio Geográfico de l'Ejército (fig. 63).

Des de St. Jaume de Traià el camí es bifurca amb un que va vers Can Martí de la Pujada (antiga Església d'Argentona). Si seguim el Camí dels Contrabandistes aquest puja fins la cota aproximada dels 125 m.s.n.m.. En aquest tram el camí és clarament identificable al mapa actual de l'1:10.000 (Mapa nº 7) i a la fotografia aèrea. Coneixem a més un mapa conservat a l'Ajuntament de Mataró de l'any 1851, a escala 1:2500, on també es marca perfectament el seu traçat. El camí és en tot aquest sector al Nord-Oest de Mataró bastant rectilini, i passa entre les cotes de 125-150 m.s.n.m.. Només en algun cas puja una mica més (a Figuera Major fins als 175 m.s.n.m.), i ho fa sempre per superar per darera els petits promontoris que hi ha en aquest sector.

El camí passa aquí a la vora de diversos jaciments: prop dels Viviers Municipals (14.21, on s'excavaren algunes habitacions de cronologia inicial dins la segona meitat de s. II a.C., amb material ibèric i romà), al costat del jaciment anomenat "Camí dels Contrabandistes prop de la riera de Cirera" (14.23, on s'hi excavaren unes habitacions romanes i un forn), i prop de Figuera Major (14.25), un jaciment de cronologia inicial dins l'ibèric final.

El camí segueix atravesant aquest sector elevat travessant la riera de Batlleix a l'alçada del veïnat de Batlleix, i des d'allà dirigint-se fins a Mata. A la zona de Batlleix el Camí dels Contrabandistes es creua amb el camí

⁸ ACB/1-3-23. Document inèdit, que hem pogut consultar gràcies a una transcripció que ens ha cedit molt amablement la Dra. Coral Cuadrada, a qui agraïm la col·laboració.

que ve de Mataró, l'anomenat "camí fondo"⁹. Passat Batlleix el camí passa prop del jaciment anomenat "Prop de Can Portell Vell" (PREVOSTI 1981a p. 463), on es citen restes de parets, àmfores i ceràmiques romanes. També el camí dels Contrabandistes passa al costat de Can Pineda (PREVOSTI 1981a p. 479) on s'hi trobaren vasos fets a torn i sigil·lates, i de Can Guanyabens (PREVOSTI 1981a p. 306) on s'hi trobaren més materials romans i enterraments de tègules, és a dir una zona de necròpolis situada probablement prop d'un hàbitat. El camí arriba aleshores a Sant Andreu de Llavaneres. Tots aquests jaciments situats a tocar del Camí dels Contrabandistes, amb algunes necròpolis d'època romana, fan pensar que el camí ja existia en aquest moment, i que era una via important.

Hi ha una dada, però, que permet reforçar aquesta hipòtesi. En aquest tram del Camí dels Contrabandistes que passa per sobre Mataró, s'ha citat l'existència de dos possibles mil·liaris romans¹⁰, si bé n'hi podria haver algun altre. Un dels dos mil·liaris citats ja al segle passat es situa al pas del Camí pel Veïnat de Mata, i l'altre al pas pel Veïnat de Batlleix. Encara que les referències als mil·liaris són poques (en un cas es tracta del topònim "la Pedra", i en l'altre es descriu com un "monolito anepigráfico de forma cònica" (PELLICER 1887 p.245)), aquesta referència es reforça per l'existència a Sant Andreu de Llavaneres d'un fragment de columna de granet trobada a "la Riera", que segons els investigadors que la donen a coneixer podria tractar-se d'un mil·liari (FABRE ET ALII 1984 p. 169 nota 195).

El que és més interessant d'aquestes dades, però, és la coherència que tenen a nivell de metrologia, és a dir, si pensem en mesures romanes¹¹. Encara que sigui una

⁹ Es tracta de l'anomenat "Camí Fondo", que sortint de Mataró per la porta Nord de la ciutat medieval (portal de Batlleix) passava pels carrers del Portal de Batlleix, C) Camí Fondo, C) Rocafonda, C) Perú, fins al sector de Vista Alegre i després Batlleix. Al llarg del "Camí Fondo" trobem els jaciments de la vil·la dels Caputxins (14.17, amb origen d'inicis del s. I a.C.), el jaciment "Camí fondo" (14.11, que probablement correspon al mateix paviment de la via romana, amb un paviment de *signinum* de 15 m.), Roca Fonda (14.24, hàbitat també amb origen dins l'ibèric final), i tot el sector dels forns de Sta.Cecília-Vista Alegre (14.5 i 14.6). El camí, doncs, sembla tenir ben testimoniats un origen antic (probablement cronologicament molt relacionat amb el nucli urbà d'*Iluro*, amb el qual està clarament relacionat).

¹⁰ Els mil·liaris foren citats inicialment per PELLICER 1887 p. 245 i 492. La notícia ha estat recollida també per RIBAS 1952 i CLARIANA 1989 i 1990.

¹¹ Hem efectuat aquestes medicions a partir del Mapa 1:10.000. Donat que el Camí dels Contrabandistes no és del tot rectilini, hem utilitzat per poder mesurar correctament les distàncies un fil d'estany previament mesurat, que